

KONSTITUTSIYA ERKIN VA FAROVON HAYOTNING GAROVIDIR

Normamat Ramazonovich Mallayev

Yuridik fanlar nomzodi, dotsent.

Abdurasulova Sabrina Sanjar qizi

Termiz davlat universiteti Advokatlik faoliyati

mutaxassisligi 1-kurs tinglovchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17854263>

Annotatsiya. Ushbu maqolada, konstitutsiyaning erkin va farovon hayotning garovi haqida fikr va mulohazalar yuritiladi. Konstitutsiya har qanday zamonaviy davlatning asosiy normativ aktidir. U nafaqat huquqiy, balki siyosiy va ijtimoiy poydevor vazifasini ham bajaradi, hokimiyat tuzilishini, fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini, davlat va jamiyat faoliyati tamoyillarini belgilaydi. Konstitutsiya o'ziga xos huquqiy kuchga ega, bu uning boshqa barcha normativ-huquqiy hujjatlardan ustunligini ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: konstitutsiya, huquqiy davlat, inson huquqlari, erkinlik kafolati, adolat, qonun ustuvorligi, demokratiya, fuqarolik jamiyati, ijtimoiy himoya.

Annotation. This article presents reflections and considerations on the Constitution as a guarantee of a free and prosperous life. The Constitution is the fundamental normative act of any modern state. It serves not only as a legal, but also as a political and social foundation, defining the structure of government, the rights and freedoms of citizens, and the principles of state and societal functioning. The Constitution possesses a unique legal force that ensures its supremacy over all other normative legal documents.

Key words: constitution, rule of law, human rights, guarantee of freedom, justice, supremacy of the law, democracy, civil society, social protection.

Аннотация. В данной статье приводятся размышления и мнения о том, что Конституция является залогом свободной и благополучной жизни. Конституция - это основной нормативный акт любого современного государства. Она выполняет не только правовую, но и политическую и социальную функции, определяя структуру власти, права и свободы граждан, принципы деятельности государства и общества. Конституция обладает особой юридической силой, что обеспечивает её превосходство над всеми другими нормативно-правовыми документами.

Ключевые слова: конституция, верховенство закона, права человека, гарантии свободы, правосудие, верховенство закона, демократия, гражданское общество, социальная защита.

Kirish. Ilmiy va huquqiy fikrlarda konstitutsiya jamiyatning barqarorligi, erkinligi va farovonligini ta'minlashga qodir vosita sifatida qaraladi. Biroq, ushbu fazilatlarni amalga oshirish darajasi nafaqat konstitutsiyaning mazmuniga, balki huquqni qo'llash mexanizmiga, siyosiy madaniyatga va fuqarolik jamiyati institutlarining yetukligiga ham bog'liq. Konstitutsiyaning erkin va farovon hayotning kafolati sifatidagi rolini ochib beradi. Uning funktsiyalari, jamiyat va davlat uchun ahamiyati, shuningdek konstitutsiyaviy me'yorlar farovonlik va rivojlanishni ta'minlashning haqiqiy vositasiga aylanishi shartlarini tahlil qiladi.

Huquqiy davlat qonun ustuvorligini, fuqarolarning huquqlarini himoya qilishni va shaxs va davlatning o'zaro javobgarligini nazarda tutadi. Ushbu tizimdagi Konstitutsiya “asosiy qoidalar”ni belgilaydigan manba bo'lib xizmat qiladi. U asosiy tamoyillarni mustahkamlaydi. Xalq suverentiteti, hokimiyatning bo'linishi, inson huquqlarining ustuvorligi va sudning mustaqilligi.

Konstitutsiya - bu huquqiy, siyosiy va ijtimoiy asoslarni belgilaydigan davlatning eng yuqori normativ hujjatidir. 2023 yil aprel oyida O'zbekistonda umumxalq referendumini orqali Konstitutsiyaning “yangi” tahriri qabul qilindi¹.

Material va metod. Konstitutsiya jamiyat, davlat rivojlanishining zamonaviy vazifalarini va fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishni aks ettiradi. Davlat hokimiyatining tuzilishini, iqtisodiy va ijtimoiy asoslarini, shuningdek, shaxs va davlatning o'zaro munosabatlari tamoyillarini mustahkamlaydi. Konstitutsiyaning yangi tahriri zamonaviy rivojlanish paradigmasini aks ettiruvchi bir qancha muhim fikrlarni ta'kidlaydi. Konstitutsiya va qonunlarning ustunligi tasdiqlanadi. Hech qanday qonun yoki qoidalar uning qoidalariga zid bo'lishi mumkin emas. Inson va fuqaroning asosiy huquq va erkinliklari ro'yxati, shu jumladan ijtimoiy kafolatlar: uy-joy, mehnat, ijtimoiy himoya, ta'lim olish, sog'liqni saqlash va boshqalar.

Xususiy mulkni himoya qilish, iqtisodiy faoliyat erkinligi, bozor iqtisodiyotini rivojlantirish va tadbirkorlik erkinligi mustahkamlanadi. Bu fuqarolarning iqtisodiy o'sishi va farovonligini ta'minlash uchun muhimdir. Fuqarolik jamiyati institutlarining rolini, birlashmalar va jamoat tashkilotlari erkinligini tan olish va mustahkamlash, bu fuqarolik ishtiroki va nazoratini rivojlantirishga yordam beradi. Balansni ta'minlash va hokimiyat konsentratsiyasining oldini olishga qaratilgan davlat hokimiyatini tashkil etish, uning tarmoqlari va vakolatlarining taqsimlanishini batafsil tartibga solishga xizmat qiladi.

O'zgartirish va qo'shimchalar kiritishning aniq belgilangan tartibi, konstitutsiyaning asosiy qoidalari jiddiy, konstitutsiyaviy ravishda belgilangan me'yorlar qayta ko'rib chiqilmasligini ta'minlashdir. Ushbu qoidalar konstitutsiyani nafaqat rasmiy hujjat, balki barqaror rivojlanish, huquqlarni himoya qilish va adolatli jamiyat qurish vositasiga aylantiradi. Bu davlat organlari vakolatlarining aniq chegaralarini belgilashga imkon beradigan eng yuqori yuridik kuchga ega bo'lgan konstitutsiyaning mavjudligi. Bu hokimiyatning egallab olinishiga, mansabdor shaxslarning o'zboshimchaliklariga to'sqinlik qiladi. Huquqiy tizimning tizimli ishlashiga xizmat qilishini ta'minlaydi. Bunday hujjatsiz jamiyatning siyosiy tuzilishi noto'liq bo'lib chiqadi. Bu beqarorlikka va hokimiyat institutlariga bo'lgan ishonch darajasining pasayishiga olib keladi.

Iqtisodiy erkinlik, mulkni himoya qilish, tadbirkorlik erkinligi va mulkning barcha shakllari uchun teng sharoitlar tamoyillarini mustahkamlash orqali Konstitutsiya investitsiyalarni, iqtisodiy tashabbusni, biznesni rivojlantirishni va shunga mos ravishda fuqarolarning farovonligini oshirishni rag'batlantiradi. Fuqarolik jamiyati institutlari - birlashmalar, jamoat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalarining konstitutsiyaviy tan olinishi fuqarolarning ijtimoiy va siyosiy hayotda faol ishtirok etishi, hokimiyat ustidan nazorat, jamoatchilik muloqoti va demokratiyani rivojlantirish uchun asos yaratadi².

¹ O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -T.: Adolat, 2023.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida Farmoni. 2019 y. <https://lex.uz/ru/docs/-4149765>

Konstitutsiyani o'zgartirishning aniq tartibi tufayli, asosiy qoidalarni himoya qilish bilan islohotlar zarurati va huquqiy tartibning barqarorligi o'rtasidagi muvozanat ta'minlanadi. Bu o'zgarishlar aniq maqsadli, muvozanatli va qonuniy bo'lishiga ishonch hosil qiladi. Yuqori sifatli Konstitutsiyaning mavjudligi uning barcha qoidalari darhol amalga oshirilishiga kafolat va samaradorlik quyidagilarga bog'liq:

- amaldagi hokimiyat organlarining rasmiy ravishda emas, balki konstitutsiyaviy me'yorlar doirasida harakat qilishga tayyorligi;
- jamiyatda huquqiy madaniyatning rivojlanishi;
- fuqarolik jamiyati faoliyati, fuqarolik huquqlari va erkinliklari institutlari, fuqarolarning boshqaruvdagi ishtiroki;
- erkinliklar va javobgarlik, shaxs huquqlari va umumiy manfaatlar o'rtasidagi muvozanatni saqlash, iqtisodiy va huquqiy muhitning barqarorligi³.

Ushbu shartlarsiz konstitutsiya qog'ozda qolishi mumkin va uning salohiyati to'liq foydalanilmaydi.

Munozaralar. O'zbekiston Respublikasining yangilangan Konstitutsiyasi jamiyatning erkinlik, adolat, taraqqiyot va farovonlikka intilishlarini aks ettiruvchi zamonaviy, kompleks, tizimli hujjatdir. Uning tuzilishi - asosiy printsiplar va inson huquqlaridan tortib hokimiyat va iqtisodiyotni qurishgacha-barqaror rivojlanish va fuqarolarning manfaatlarini himoya qilish uchun huquqiy asos yaratadi. Uning me'yorlariga, faol fuqarolik pozitsiyasiga va hokimiyatning javobgarligiga haqiqiy rioya qilish sharti bilan konstitutsiya adolatli, erkin va farovon jamiyatni shakllantirishda muhim rol o'ynashi mumkin⁴.

Erkin hayotni ta'minlaydigan asosiy elementlardan biri bu inson va fuqaroning huquqlari va erkinliklari majmuasidir. Zamonaviy konstitutsiyalarga so'z erkinligi, vijdon, yig'ilishlar, shaxsiy xavfsizlik, shaxsiy hayot, xususiy mulk huquqi va qonun oldida tenglik to'g'risidagi qoidalar kiradi. Konstitutsiyada mustahkamlangan huquq va erkinliklarning huquqiy tabiati fuqarolarga nafaqat ulardan foydalanish, balki ularni sud, xalqaro tashkilotlar yoki konstitutsiyaviy nazorat mexanizmlari orqali himoya qilish imkonini beradi. Shunday qilib, Konstitutsiya insonni davlat siyosatining obyekti emas, balki subyektga aylantiradigan huquqiy asosni shakllantiradi.

Huquq va erkinliklar davlat hokimiyatini cheklash funksiyasini ham bajaradi. Ularning konstitutsiyaviy matnga kiritilishi aksariyat zamonaviy demokratiyalarning poydevoriga aylangan liberalizm tamoyilining ifodasidir. Shunday qilib, Konstitutsiya nafaqat huquqiy, balki erkin jamiyatning qadriyat doirasini ham yaratadi. Erkinlik va farovonlik barqarorliksiz mumkin emas va bu poydevorni ta'minlaydigan konstitutsiya deb ayta olamiz. Hokimiyatni shakllantirish mexanizmini, saylov tartibini, hokimiyat tarmoqlari o'rtasidagi munosabatlar tamoyillarini o'rnatish orqali u siyosiy inqirozlar ehtimolini kamaytiradi⁵.

Konstitutsiyada mustahkamlangan hokimiyatni taqsimlash mexanizmi hokimiyatni monopollashtirishga to'sqinlik qiladi.

³ Odilqoriyev X.T. Konstitutsiya va ijtimoiy davlatchilik.-T.2022.-424-b.

⁴ Mamatov X.T. Konstitutsiyaviy huquq:Darslik. -T., 2018. –528 b.

⁵ Konstitutsiyaviy huquq. Mualliflar jamoasi. – darslik. T.: «Complex Print» nashriyot, 2019 , - 392 b.

Qonunchilik, ijro etuvchi va sud tarmoqlari bir-birini muvozanatlashtirib, nazorat va muvozanat tizimini yaratadi. Mustaqil sudning mavjudligi barchaning qonun oldida tengligini ta'minlaydi, bu esa jamoatchilik ishonchini mustahkamlaydi.

Konstitutsiyaviy me'yorlar bilan mustahkamlangan siyosiy barqarorlik iqtisodiy o'sish uchun qulay muhit yaratadi. Investorlar va tadbirkorlar qoidalar shaffof va asosiy qonun bilan himoyalangan yurisdiksiyalarni afzal ko'rishadi. Shunday qilib, konstitutsiya nafaqat siyosiy, balki iqtisodiy iqlimga ham ta'sir qiladi. Iqtisodiy rivojlanish institutsional muhitning sifati bilan bevosita bog'liqdir. Ko'pgina davlatlarning konstitutsiyalarida bozor iqtisodiyoti, xususiy mulkni himoya qilish, tadbirkorlik va raqobat erkinligi tamoyillari mustahkamlangan. Ushbu qoidalar barqaror iqtisodiy jarayonlarni shakllantirish uchun asosdir.

Natijalar. Mulkni himoya qilish iqtisodiy o'sishning asosiy omilidir. Ushbu kafolatning konstitutsiyaviy mustahkamlanishi mehnat natijalari davlat tomonidan o'zboshimchalik bilan begonalashtirilmasligiga ishonch hosil qiladi. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, mulk va bozor erkinliklarini himoya qilish tizimi rivojlangan davlatlar yalpi ishki mahsulotlari, innovatsion rivojlanish va aholining hayot sifatining yuqori ko'rsatkichlariga erishmoqdalar.

Konstitutsiyani amalga oshirishning asosiy shartlari quyidagilardan iborat:

- konstitutsiyaviy normalarni qo'llash va fuqarolarni himoya qilishga qodir mustaqil sud tizimi;
- qonun ustuvorligi printsipining to'liq ta'siri;
- rivojlangan fuqarolik jamiyatining mavjudligi;
- konstitutsiyaviy tuzumga rioya qilish uchun siyosiy iroda.

Bundan tashqari, byudjet va moliya tizimini nazorat qilishning konstitutsiyaviy mexanizmlari korrupsiya va davlat mablag'larining maqsadsiz sarflanishiga to'sqinlik qiladi, bu ham farovonlikka yordam beradi. Erkin va farovon jamiyat faol fuqarolik nazorati institutlarisiz mumkin emas. Konstitutsiya birlashmalar erkinligini, so'z erkinligini va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish vositasiga aylanadigan boshqa huquqlarni mustahkamlaydi. Ikkinchisi, o'z navbatida, davlat harakatlarini nazorat qilish, qonunbuzarliklarni aniqlash va ijtimoiy kun tartibini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi⁶.

Fuqarolik jamiyati rivojlangan mamlakatlarda konstitutsiyaviy kafolatlar fuqarolar o'rtasidagi gorizontaal aloqalarga yordam beradi, davlat hokimiyatiga bog'liqlikni kamaytiradi. Bu boshqaruv sifatini oshiradi, transparentlikni oshiradi va demokratik institutlarni mustahkamlaydi.

Konstitutsiyaning mavjudligi avtomatik ravishda erkinlik va farovonlikni kafolatlamaydi. Ko'p narsa huquqiy madaniyatga, siyosiy javobgarlik darajasiga, hokimiyat institutlarining yetukligiga va uni amalga oshirish mexanizmlarining samaradorligiga bog'liq.

Xulosa. Konstitutsiya nafaqat huquqiy hujjat, balki erkin va farovon jamiyatni shakllantirishning strategik mexanizmidir. U davlat faoliyati uchun huquqiy asos yaratadi.

Fuqarolarning huquq va erkinliklarini mustahkamlaydi. Barqarorlikni ta'minlaydi va iqtisodiy o'sish uchun institutsional muhitni shakllantiradi.

⁶ Jahon Konstitutsiyalari (Jahon davlatlari Konstitutsiyalari to'plami, 1-jild). Tuzuvchilar: U.Tojixonov, A.X.Saidov. T. O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2001. – 457 b.

Konstitutsiyaviy me'yorlarni amalga oshirish yetuk siyosiy institutlarni, yuqori darajadagi huquqiy madaniyatni va fuqarolarning faol ishtirokini talab qiladi. Ushbu shartlarga rioya qilgan holda, Konstitutsiya jamiyatning erkinligi, xavfsizligi va farovonligining haqiqiy kafolati bo'lib, barqaror va farovon davlat quriladigan poydevor vazifasini bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -T.: Adolat, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risidali Farmoni. 2019 y. <https://lex.uz/ru/docs/-4149765>
3. Odilqoriyev X.T. Konstitutsiya va ijtimoiy davlatchilik. -T.2022.-424-b.
4. Mamatov X.T. Konstitutsiyaviy huquq: Darslik. -T., 2018. –528 b.
5. Konstitutsiyaviy huquq. Mualliflar jamoasi. – darslik. T.: «Complex Print» nashriyot, 2019, - 392 b.
6. Jahon Konstitutsiyalari (Jahon davlatlari Konstitutsiyalari to'plami, 1–jild). Tuzuvchilar: U.Tojixonov, A.X.Saidov. T. O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2001. – 457 b.